

ФОНЕТИЧНЕ ВПОРЯДКУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС

У статті розглядаються рекомендації щодо звукового складу українських та іношомовних слів, подані культурними і громадськими діячами другої половини XIX – початку XX ст. в епістолярії та на сторінках періодики.

Ключові слова: звук, епістолярій, правопис, мовна норма.

Правопис, як і українська мова взагалі, були і є предметом зацікавленості не лише мовознавців, а й усього суспільства. Український правопис пройшов складний шлях свого розвитку. Тому, переглядаючи та унормовуючи сьогодні певні правила, потрібно знати історію їх усталення.

XIX – початок XX століття – період гострої боротьби за українське слово. У цей час постає велика кількість питань щодо функціонування та розвитку української мови. Однак через складні політичні умови, панування суворої цензури на друковану продукцію, відсутність достатньої кількості української періодики часто місцем постановки цих питань були листи, які відігравали важливу комунікативну роль і певним чином впливали на український мовотворчий процес.

Важливою ознакою епістолярію є те, що в ньому міститься значна кількість пропозицій нормувального характеру. Зокрема, різноманітними є рекомендації щодо звукового складу власне українських та запозичених слів.

Так, запальні суперечки викликав правопис займенника **цей** (**ця**, **це**) і **сей** (**ся**, **се**). У цьому питанні, як і в багатьох інших, погляди галицьких і наддніпрянських учених розійшлися. Так, І.Нечуй-Левицький у листі від 21 квітня 1903р. до М.Коцюбинського зауважував: “Наша форма **цей**, **ця**, **цього** самостійніша, ніж чернігівська **сей**, **ся**, **сього**, бо чернігівська мова – це ж перехідна до великоруської” [9, 405]. А в статті “Сьогочасна часописна мова на Україні” він уже вважав ці форми галицькими: “В змові молодих українців та галичан був замір заздалегідь замінити українські займенники ... **цей**, **ця**, **оце** на галицькі – **се**, **ся**, **отсе**” [10, 19]. Форму займенника **цей** боронив у своїх листах і А.Кримський. Зокрема, про це дізнаємося з його листа від 2 квітня 1891 р. до В.Левицького: “Але чи не змогли б Ви одборонити **цей**? Що **цей** є на Буковині, я бачу з Федьковича; що **цей** є в Галичині, видно іноді з “Народу”. Вся Україна, опроче шматочка Лівобережної (та навіть у Полтавщині частіш є **цей**), теж такечки говорить. Ну, і чому б його не видержати в письмі?” [6,

23]. Проте галицькі автори мали інші погляди. В.Гнатюк у своїх статтях, зокрема у статті “Чи можливе тепер у нас уодностайнене літературної мови й правописи”, писав: “Якої фонемі уживати в займенику **сей- ся- се; цей- ця- це**? Обі народні, обох уживають письменники. Коли придивимось одначе близше, переконаємось, що другої фонемі уживає меншість письменників, що в народних говорах її територія доволі обмежена, що в старій нашій мові уживано першої фонемі – і тоді будемо писати: **сей- ся- се**” [2, 62]. “Найголовніші правила українського правопису” (1921 р.) дозволяли паралельне написання: **цей, ця, це**, рідше **сей, ся, се**.

Сучасною нормою української літературної мови є, як відомо, наддніпрянська рекомендація.

Говорячи про займенники, варто ще зазначити, що І.Нечуй-Левицький у листах обстоював форму займенника **я** у родовому відмінку однини – **міні**, а не **мені**. Останню він вважав галицькою, архаїчною і нікому не зрозумілою.

У поєднанні займенників із прийменниками з формою **в нього** конструвала форма **в його**. Б.Грінченко у статті “Тяжким шляхом” подавав лист невідомого автора до редакції “Громадської думки”, в якому сказано: “Правопись, що вживається в сучасних часописах, мене не задовольняє. Бо зараз – сором перед іншими грамотними людьми [...]. Мене питають: “Як же саме требає українська граматика – “**я стрівся з ім**”, чи “**я стрівся з ним**”? “**Я взяв у нього його ціпок**”, чи “**взяв у його його ціпок**?” і т.и. Один з д. д. учителів (українець) пояснив, що треба писать “**у його його ціпок**”, це для того, бачте, щоб дужче відрізнялось від руського (“**у него**”). Ото так шовінізм! Хоча б ціною калічіння рідної мови здобути ріжницю!” [4, 32].

Обговорювалася в епістолярії та в статтях другої половини ХІХ – початку ХХ ст. й проблема написання префікса й прийменника **з-** (**с-**). При розв’язанні цієї проблеми особливих розбіжностей не було. Зокрема, І.Нечуй-Левицький пропонував вживати в українській мові два префікси й прийменники: **с-**, **рос-** перед **к, п, т, ф, х, с** та **з-** перед іншими приголосними: **зводини, сплічитись** (лист до М.Комарова від 10 грудня 1894 р. – С. 345), **збутлявілий овес, здихатись чого** (там само), **рот ростулився, згадувала** (лист до І.Белея від 24 березня 1890 р. – С. 321).

Це саме пропонував і О.Огоновський у листі до О.Барвінського від 29 листопада 1885 р.: “Тоді всюди писати **зь**; прим. **зь тобою, зь поля**. Найлучше буде отже, коли станемо писати фонетично: **зь д’зломь, зь землею; сь т’зством, сь поп’злом**; але **зь собою**” [11].

“Найголовніші правила українського правопису” (1921 р.) як нормативно визначали зміну префікса з (**із**) на **с** лише перед **к, п, т, х**: **сказати, спитати**. А в “Правописних правилах, прийнятих НТШ у Львові” (1923 р.) записано: “13. Слівця: **без, від, під, над, об, перед і роз**, що зрослися як приростки з другими словами в одно, не змінюють своїх визвучних голосових шелестівок на безголосі, напр.: **безпечний, розсудок**. 14. Приросток **з**, що злився з другим словом в одно:

а) задержує голосовість тільки перед наступними безголосими шелестівками: **с, ш, ц, ч**: **зсунути, зшивати, зціпити, зчорніти, зчарувати** і т.п. *Примітка*. Слова: **зціпити, зчорніти, зчарувати** і т.п. пишуться також через **з** з огляду на те, що:

1) їх приставка **с** походить із давнього **сь** = лат. “**sum**”, і шелестівки **ц** і **ч** є зложені з **т + с** і **т + ш**,

2) натомість слова: **зсадити, зсісти** й и., мають приставку з первісного **сь** = лат. “**ex**”.

б) **з** втрачує голос і переходить у безголосе **с** перед **к, п, т, ф, х**, напр.: **скинути, сперти, сходити**.

Примітка: Тільки в зложених применниках пишемо з: **зпід, зпонад, зпоміж**” [14, 10].

У другій половині ХІХ століття відбувалася боротьба між прихильниками “етимології” та “фонетики”. І хоча більшість прогресивних українських культурних та громадських діячів виступили за фонетичний принцип правопису, однак у листах помітна полеміка щодо написання окремих форм слів.

П.Куліш, котрий спочатку виступав за “фонетику” з домішками в окремих випадках “етимології”, згодом обстоював лише фонетичний правопис. Так, у листі до В.Барвінського від 31 березня 1871 р. він зазначав: “Печататы: **сырицькый, егыпецкый**, а не **сыритський, егыпетський**” [13, 101], “**багацтвомъ**, а не “**богатствомъ**”(лист до В.Барвінського від 6 травня 1871 р.) [13, 102]. Рівночасно цього самого року і до цього самого адресата писав: “Печатайте **-тсья**: такъ справди лучче. Уступку я роблю не на те, щобъ прыхылыты старовиривъ до себе: я знаю, що вони не прыхылятьсѧ нѧкымы уступкамы, и що мижъ намы и нѧмы не може бути жодного компромису; а е до сего инши поводы, надто жъ, що не можна консеквентно перепроводыты фонетыкы черезъ усю нашу мову” [13, 93].

Прихильником фонетичного принципу правопису у своїй мовній практиці був також І.Нечуй-Левицький. Про це, зокрема, дізнаємося з його листів до П.Стебницького, де він рекомендував писати **даессѧ** – а не **даєсѧ** (с.435), до М.Коцюбинського: **робисѧ** – а не **робишѧ, ласс-**

ся – а не **лаєшся** (с.402). Однак письменник подав і пропозиції, що ґрунтувалися саме на етимологічних засадах. Наприклад: **найдорошій ложі** змінює на **найдорожчі** (лист до М.Грушевського. – С.417), **লেখко** – на **লেখко** (лист до І.Белая. – С.314), **нижчі** – на **низчі** (там само – С.317).

Виступаючи за повну фонетизацію українського правопису, М.Старицький писав у листі від 20 травня 1898 р. до Ц. Білиловського: “Тепер ще за правопись: Стешенко мені втелюшив галиційську, я виправляв, виправляв, але, може, де ще лишилось, то Ви з ласки догляньте. Я пишу так: “**Мені хочетця**”, а він переписує – “**хочеться**”. Се не газд: коли фонетика, - то фонетика!” [16, 595].

Та вже “Найголовніші правила українського правопису” (1921 р.) закріпили нормативним і з сучасної точки зору написання:

“27. У дієсловах, у III особі однини і множини теперішнього та майбутнього часу, пишемо **-ться** (а не **-ця** або **-ця**): **судиться, губляться**.

28. У дієсловах, у II особі однини теперішнього та майбутнього часу, пишемо **-шся** (а не **-сся** або **-ся**): **судишся**” [8, 12].

Окрім цих рекомендацій, які протягом багатьох років були предметом полеміки цілого ряду авторів як в епістолярії, так і в періодиці, в листах нагромаджуємо й на поодинокі пропозиції, окремі з яких стали нормою в сучасній українській літературній мові, а інші, через різні обставини, - ні. Так, В.Самійленко, котрий не був особливо категоричним щодо мови (якщо це, звичайно, не стосувалося її милозвучності), писав у листі до І.Франка від 1889 р.: “У мене часто вживається **хай**, де **нехай** не можна вставити в вірш. Се наша питома форма, але вона, знаю, не вживається в Галичині, і тим, як хочете, то пишійть скрізь: **най**, але зробіть помітку, що в рукописах стоїть **хай**” [15, 441]. Не заперечував форму **най** і П.Куліш: “[...] деж у рукопысы есть слово **хай**, печатайте його всюды **най**” (лист до В.Барвінського від квітня 1871 р.) [13, 101].

Помітне місце в листах займають і виправлення, які пов’язані зі звуковим складом іншомовних слів. Складною проблемою було написання **і** або **и** після літер, що позначали приголосні. Так, І.Франко в листі до А.Кримського від 17 квітня 1895 р. пропонував писати **історія**, а не **істория**. Про це саме писав і О.Огоновський у листі від 29 листопада 1885 р. до О.Барвінського: “В справі правописній на питання ВП професора даю одсей одвѣт: в чужих словах писати: **бібліотека, політичний** и т.д.” [11]. Цю правописну проблему чи не вперше спробував розв’язати С.Смаль-Стоцький, запроваджуючи написання **и** після **д, т, з, ц, ж, ш, р**. Але в мовній практиці єдності щодо цього не було. Так, М.Грунський у своїй “Українській граматиці” писав, що важко встановити правило, коли чужомовне “**і**” передається через “**і**”, а коли через “**и**”: тут вияв-

ляється різна вимова окремих слів, народна етимологізація – **Біблія і Библія, білет і билет, бісер і бисер**. В.Самійленко теж зазначав, що це питання зараз тяжко вирішити. В.Чапленко у своїй “Історії нової української літературної мови (XVIIст. – 1933 р.)” пропонував уживати **и** після всіх приголосних, окрім сполучення **ія (матерія)**. Це спробувала запровадити й О.Курило, котра в своїм “Курсі українського правопису” писала послідовно **и: билет, гипс, географічний, физика, министер**. Проте подібне написання не було згодом узаконене. Так, у “Найголовніших правилах українського правопису” за 1921 рік було записано:

“10. Після приголосних зубних: **д, т, з, с**, шиплячих: **ж, ч, ш** і після **р** у чужих словах пишемо **и** (а не **і**): **директор, тип, музика**. Після всіх інших звуків пишемо **і: єпископ, публіка, міністр**.

11. У прізвищах чуже **і** після зубних та шиплячих однак передається через **і: Тімур, Россіні, Мазіні**.

12. У чужих словах перед голосним та перед звуком **й** пишеться **і** (а не **и**): **Франція, історія, матеріял, Антоній**” [8, 17-18].

Аналогічна норма, щоправда, не зовсім чітко, була затверджена й у “Правописних правилах, прийнятих НТШ у Львові.” Тут зазначалось, що: “25. Чуже **і** перед наступною шелестівкою вимовляється:

а) після **д, т, з, с, ж, ш, ц, р** в середині слова як наше типічне середнє **и**, отже тільки сею буквою треба його консеквентно в такому положенні на письмі й віддавати: **директор, цирк**.

Примітка: Виняток становлять чужі, власні імена (прізвища), що ще замало зукраїнчилися й не перейшли ще в буденне уживання, напр.: **Лессінг, Шіллер**.

б) після всіх інших шелестівок **і** так само на початку слова, залишилося у вимові й на письмі високе **і: міміка, хірург, ідея**.

Виняток творять тільки декотрі зукраїнчені слова, що в них згідно з вимовою і письменною традицією пишемо **и: публіка, республіка, католик, єпископ, семінар, Михайло, Пилип**” [14, 14-15].

Крім того, автори листів звертали увагу й на правопис слів із буквосполученням **іа** та на передачу звука [л] в іншомовних словах. Зокрема, А.Кримський у листі до В.Гнатюка від 19 липня 1905 р. пропонував писати і вимовляти **діалектологічний**, а не **діялектольогічний**. А в листі до І.Белея від 24 березня 1890р. І.Нечуй-Левицький пропонував замінити в **соціяльній житні** – на **в соціальному житті**. А от тодішні правописи, які були, на диво, однастайні в цьому питанні, розглядали його інакше. Так, в “Українському правописі” І.Огієнка зазначалось, що в іншомовних словах пишемо **ія, іє**, а не **іа, іе: матеріял, гісна**. “Правопис” М.Грунського не вніс нічого нового. У ньому зазначалося, що, не зважаючи на дев’ятку

(як і раніше), пишемо **ія, іє, ію, йо**: **матеріал, історія, копія, соціалізм**. Таке саме правило було й у “Правописі” НТШ (1923 р.).

Щодо правопису літери **л** в словах іншомовного походження, то тут думки вчених розходилися. Так, галичанин В.Гнатюк у статті “В справі української правописи” писав з приводу цього: “Сю непослідовність і московський вплив можна усунути тільки одним способом: писати у всіх чужих словах, зачерпнених недавно з чужих мов, де тільки приходять **л**, м'яко, отже, **новеля, акварелі, телефон, металь**... Загалом же треба пам'ятати при перейманню чужих слів, а особливо імен власних, щоби вимовляти їх і писати так, як вони звучать в оригіналі, наскільки се не противиться законам нашої мови. У словах, що прийшли до нас давно і то не просто, але через чуже посередництво, особливо по заведенню християнства через церкву і Візантію, та зукраїнізувалися давно, або утворилися на їх лад, належить полишити їх давний вигляд: **ангел, фелон**” [1, 180]. Таке саме правило подавали й “Правопис” НТШ (1923 р.) та “Основи нового українського правопису” М.Грунського (1929 р.). Однак “Найголовніші правила українського правопису” (1921 р.) закріплювали іншу норму правопису: “У чужих словах звук **л** на письмі не м'ягчимо: **класа, план, латинський, білет**. Тільки в декількох словах, що дійшли до нашої мови через польську, маємо м'яке **л**: **пляшка, лямпа, ляда**” [8, 13].

Отже, ні західно-, ні східноукраїнські мовні норми не закріпилися в сучасній українській літературній мові.

Порушувалась у листах і проблема написання іншомовних імен та прізвищ. Автори розв'язували її по-різному. Зокрема, М.Драгоманов у листі від 22 січня 1894 р. до Н.Кобринської писав: “Не розумію, чому в Галичині непременно перекручують французькі імена. Напр. чоловік звесья **Guy de Mompasant**. По звичайному галицькому правопису се буде **Гюй де Мопассан**. На шчо Дьло, Правда і т.и. зроблять з него **Гі де Моппассанта**, а у Вас напечатано **Гуї де Мопассант**? Але ж се і не фонетично, і не етимологічно! І таке непременно з кожним іменем!” [8, 19]. А В.Гнатюк рекомендував передавати нім. “**ü**” та фран. “**u**” через українське **і**, а не **у** (**ю**). Тому, за ним, треба писати **Гі де Мопассан, Міллер** (а не **Мюллер**), **Мінхен** (а не **Мюнхен**), **Гіо** (а не **Гюго**). “Правописні правила” НТШ (1923 р.) визначали, що іншомовні власні імена та прізвища треба вимовляти й писати так, як вони звучать у чужій мові: **Бокачіо, Гімалая, Галілей, Грініч (Greenwich), Гінея (Gwinea), Каіро, Молієр**.

У межах рекомендацій, які пов'язані зі звуковим складом лексем, розглянемо ще декілька.

Особливо гостро в другій половині XIX – початку XX ст. стояло питання про апостроф, оскільки проти нього була більшість західно-українських мовознавців, хоча запроваджений він був галичанином Є.Желехівським. Під впливом галичан і дехто з наддніпрянців вагався. Зокрема, не визнавали апосторофа Є.Тимченко, О.Курило та І.Нечуй-Левицький, який у листі до Панаса Мирного від 23 грудня 1905 р. зазначав: “Я радив би редакції не заводить апострофів галицьких: **б’є, з’їзд, на з’їзді**. Це дуже чудно для публіки. Чом би не ставить після согласних в слитних предлогах: **ь, й: бье, зйїзд, зйїзді або зьйзді**” [9, 458].

Визнавав необхідність позначення роздільної вимови після губних приголосних перед наступним **й** і П.Куліш. Однак єдиного погляду на цю проблему в нього не було. Так, в одному випадку він рекомендував писати “**видьхавь, або убьешь, або пьяныця**” (лист до В.Барвінського від 31 березня 1871 р.) [13, 100], а в іншому – “**узгирье, узгирья; бью; пью, надибье, надибья**” (лист до В.Барвінського від 6 травня 1871 р.) [13,102].

Проти апострофа виступала й спеціальна академічна комісія. Вона, серед інших правил написання, пропонувала усунути апостроф і роздільну вимову твердого приголосного з наступним йотованим позначати за допомогою **ь: пьять, пью, зьїсти**”. Учені, котрі обговорювали ці правила правопису “Словника” Б.Грінченка, були однастайними – вони підтримали академічну комісію. Лише П.Житецький запропонував інший варіант позначення роздільної вимови. Зокрема, він вважав за потрібне “розписати йотовані голосні на складові елементи там, де йот не зливається з попереднім приголосним як твердим, так і м’яким, тобто роз’єднати на письмі то, що роз’єднане в самій вимові: **пйать, бйу**. Між іншим, м’які приголосні в подібних випадках часто подвоюються, і тоді нема необхідності в розкладанні йотованих голосних: **роззявлять, ззіс-ти**” [5, 69].

Однак сам автор словника не погодився з цими думками. Він і при обговоренні доповіді комісії, й у статті “Три питання нашого правопису” виступав за написання апострофа, а не інших знаків, мотивуючи це так: “Літеру **ь** скрізь ми вживаємо на те, щоб показати, що попередній співзгук вимовляється м’яко, і коли ми ставимо її після **б, п, м, в**, то тим самим ніби кажемо, що й ці звуки теж треба читати м’яко, а тим часом українська мова їх не зм’якшує.

Та й не тільки це. Адже відомо, що правопис з часом починає впливати на вимову, і через те є всі підстави боятися, що вживання **ь** після **б, п, м, в** може зробити, що в українців, що добре говорять і вміють вимовляти по московському, ці українські тверді згуки, під вражінням од

графіки, почнуть у живій мові м'якшитися не тільки в московській, але і в українській мові, тобто: українська мова калічитиметься.

Але яким же способом зазначати в таких випадках одрубне читання співзвуків од йоти?

Можно було б розкласти **я, ю, є** на **йа, йу, йе** і писати **бйе, пйу**; цей спосіб був би цілком науковий; але дуже вже чудним здаватиметься таке написання сьогочасному письменному чоловікові.

Через те, з погляду практичного, краще всім пристати на той спосіб, якого вживає тепер більша частина наших авторів – становити в таких випадках апострофа” [3, 25-26].

За вживання апострофа виступив і А.Кримський. “Шкода тільки, чому ніхто в Галичині не пише вірно таких складів, як **п’ю, б’ю, б’є** і т.ін., а пише **пю, бю, бс**, котрі мають вимовлятися зовсім інакше”, - писав він у листі до В.Левицького від 13 жовтня 1890 р.

Ці дискусії вчених привели до внормування написання слів із апострофом у “Найголовніших правилах українського правопису” (1921 р.). І ця норма залишилася актуальною і в сучасному українському правописі.

Отже, епістолярій засвідчив, що фонетичне впорядкування української літературної мови було складним, і вирішенню його значною мірою сприяло листування українських мовознавців та інших культурних і громадських діячів другої половини XIX – початку XX століття. І тому історичні традиції в унормуванні сучасного українського правопису ігнорувати не можна.

1. Гнатюк В. В справі української правописи // ЛНВ. – 1923. – Кн. 2. – С. 178-182.
2. Гнатюк В. Чи можливе тепер у нас уодностайнене літературної мови й правописи // Наша школа. – 1914. – Кн. 2-3. – С.61-65.
3. Грінченко Б. Три питання нашого правопису, з додатком А.Кримського. – К., 1908. – 38 с.
4. Грінченко Б. Тяжким шляхом. – К., 1912. – 74 с.
5. Дзєндзелівський Й. Заходи Петербурзької Академії наук щодо впорядкування українського правопису // Мовознавство. – 1971. – № 1. – С.68-80.
6. Кримський А. Твори: У 5 т. – К.: Наукова думка, 1973. – Т. 5. – Кн. 1. – 528 с.
7. Листування українських славистів з Францем Міклошичем. – К.: Наукова думка, 1993. – 397 с.
8. Найголовніші правила українського правопису. – К., 1921. – 16 с.
9. Нечуй-Левицький І. Зібрання творів: У 10 т. – К.: Наукова думка, 1968. – Т.10. – 587с.
10. Нечуй-Левицький І. Сьогочасна часописна мова на Україні // Україна. – 1907. – К. 1-3. – С. 1-49, 183–237, 280-331.

11. Огоновський О. до Барвінського О. від 29 листопада 1885 р. – Львівська наукова бібліотека АН України ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. – № Барв. 2000. – П. 126.

12. Павлик М. Переписка М. Драгоманова з Наталією Кобринською (1893-1895). – Львів: Друкарня Уділова, 1905. – 23 с.

13. Переписка Куліша съ Володимиромъ Барвинскимъ въ первой половинѣ 1871 года // Київська Старина. – 1898. – Т. 13. – С. 83-117.

14. Правописні правила, прийняті НТШ у Львові. – Львів, 1923. – 29 с.

15. Самійленко В. Твори: У 2 т. – К.: Держлітвидав УРСР, 1958.–Т.2. – 510с.

16. Старицький М. Твори: У 8 т. – К.: Дніпро, 1965. – Т. 8. – 751с.

In the article we examine recommendations what concerns sound composition of Ukrainian and foreign words which were given by cultural and public figures of the second part of the 19th - beginning of the 20th centuries in epistolary and on periodical's pages.

Key words: *sound, epistolary, spelling, linguistic rule.*

УДК 811.161.2:81'373.46

Петро Мацьків (Дрогобич)

КОНЦЕПТОСФЕРА БОГ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ

У статті узагальнено та систематизовано відображення концепту БОГ у біблійному, фольклорному та словниково-діахронному текстах, акцентовано на співвідношеннях гносеологічного і культурологічного виявів інформації в зазначених дискурсах.

Ключові слова: *Бог, концепт, концептосфера, біблійний дискурс, фольклорний дискурс, словниково-діахронний дискурс*

Сфера мова – релігія – культура привертає увагу багатьох дослідників. Деякі дослідники розглядають картину світу як концептосферу певної мови, розуміючи останню як інформаційну базу, у якій вичленовуються концепти, що існують у вигляді розумових картинок, схем, понять, фреймів, сценаріїв, гештальтов, абстрактних сутностей, що узагальнюють різноманітні ознаки зовнішнього світу. Як відомо, термін «концептосфера» був уведений Д. Лихачовим. Концептосфера, за визначенням Д. Лихачова, – це сукупність концептів нації, вона утворена всіма потенційними носіями концептів мови. Чим багатша культура націй, її фольклор, література, наука, образотворче мистецтво, історичний досвід, релігія, тим багатша концептосфера народу [1, 282]. Під концептосферою також розуміють структуроване, національно і культурно